

**UŞAQLARIN VƏ GƏNCLƏRİN MÜTALİƏ TƏMİNATI
BƏŞƏRİ PROBLEMDİR****S.M. RZAYEV***Bakı Dövlət Universiteti*

XXI əsr informasiya əsri adlanmaqla bərabər tanınmış alimlər-pedaqoqlar, psixoloqlar və kitabxanaşünaslar bu əsri təhsil və mədəniyyət əsri, böyüməkdə olan nəslin şəxsiyyət kimi formalaşmasına istiqamətlənmiş əsr kimi qiymətləndirirlər.

Təsadüfi deyildir ki, dünyanın inkişaf etmiş lider ölkələri olan ABŞ-da, Rusiyada, Fransada, Yaponiyada, Almaniyada və başqa ölkələrdə XXI əsrlə əlaqədar uşaqların və gənclərin yüksək səviyyədə təhsil almaları, milli mədəniyyət və ənənələrə sadıq vətəndaş kimi yetişmələri, eləcə də dünya sivilizasiyasının gələcək istiqamətini müəyyən edə bilən şəxsiyyət kimi formalaşmaları üçün xüsusi dövlət sənədləri – doktrinalar hazırlanmışdır.

Məsələn, Rusiyada “Rusiya Federasiyasında milli təhsil doktrinası” – (2000-ci il), Amerika Birləşmiş Ştatlarında “Amerika 2000-ci il” “Ailəvi savadlanma və kitabxanalar” proqramı hazırlanmışdır. Proqramda “hər bir ailə öz uşaqları ilə birlikdə nə oxumalı və necə oxumalı” məsələsi qoyulmuşdur. Yaponiyada XX əsrin 90-cı illərində “Mütaliə edən analar” kampaniyası başlanmış və bu kampaniyanın əsas şüarı “öz uşaqlarınız ilə birlikdə mütaliə edin” çağırışına yönəlmişdir. Danimarkanın paytaxtı Kopenhagen şəhərində 1997-ci ildə İFLA-nın təşkil etdiyi və 143 ölkədən 3000 nümayəndənin iştirakı ilə keçirilən Baş konfransda “XXI əsrin astanasında – kitabxanalar və informasiya bəşəriyyətin inkişafı üçün” problem mövzusunı müzakirə etmişdir. Müzakirələrdə “Uşaqların intellektual tələbatı və onların mütaliəsinin təşkili” mövzusu xeyli qabardılmış, bununla əlaqədar konkret maddələr təsdiq edilmişdir.

Bu baxımdan respublikamızda XXI əsrə istiqamətləndirilmiş istər kitabxanalarının fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması, istərsə də təhsilin təkmilləşdirilməsi ilə əlaqədar konkret qanunlar yaradılmışdır. Əlbəttə bu Qanunların hər ikisi respublikada əhalinin, xüsusilə uşaqların və gənclərin təhsilinin və mütaliəsinin təkmilləşdirilməsi, onların hər birinin intellektual səviyyəsinin formalaşması üçün cəmiyyətin qarşısında mühüm vəzifələr qoyur.

“Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 19-cu maddəsində deyilir: “ümumi təhsil təhsil alanlara elmlərin ümumi əsaslarının öyrədilməsini, zəruri bilik, bacarıq və vərdişlərin aşılanmasını, onların həyata və əmək fəaliyyətinə hazırlanmasını təmin edir. Ümumi təhsil təhsil alanların

fiziki və intellektual inkişafına, zəruri biliklərə yiyələnməsinə, onlarda sağlam həyat tərzinə və sivil dəyərlərə əsaslanan vətəndaş təfəkkürünün formalaşmasına, milli və dünyəvi dəyərlərə əsaslanan vətəndaş təfəkkürünün formalaşmasına, milli və dünyəvi dəyərlərə hörmət hissənin aşılmasına, ailə, cəmiyyət, dövlət və ətraf mühit qarşısında hüquq və vəzifələrinin müəyyən edilməsinə imkan yaradır.”[1,...]

Böyük razılıq hissi yaradan cəhət odur ki, bizim Təhsil Qanunumuzda yuxarıda deyildiyi kimi uşaqların və gənclərin inkişafı ilə əlaqədar qarşıya qoyulan vəzifələr İFLA-nın adı çəkilən Baş konfransında irəli sürülən vəzifələrlə həmahəng səslənir.

Bu cəhətdən uşaqların və gənclərin təhsili və tərbiyəsi ilə əlaqədar qarşıya qoyulan vəzifələrin yerinə yetirilməsində məktəblərlə bərabər uşaq, məktəb və gənclər kitabxanaları səfərbər olunmalıdır. Çünki bu işdə onların böyük imkanları vardır. Məhz kitabxanaların köməyi ilə uşaqlar və gənclər millətin mənəvi inkişaf mənbələrini özündə əks etdirən kitablara müraciət etməklə özlərinin intellektual imkanlarını formalaşdırırlar. Təsadüfi deyildir ki, “İnkişaf etmiş ölkələrdə uşaqlar və gənclərlə iş aparan, onların müəllimlərinə rəhbərlik edən kitabxanaçılar, böyük peşəkarlığı ilə seçilən sosial mütəxəssislər qrupu kimi qəbul edilir.” [2]

Məlum həqiqətdir ki, öz peşəkarlığı ilə seçilən həmin sosial mütəxəssislər qrupu müvafiq təhsil müəssisələrində yüksək ixtisas biliyinə yiyələnməmiş, kitabxanalarda uşaqlarla və gənclərlə işləməyin elmi-nəzəri əsaslarını məhz həmin təhsil müəssisələrində oxunan mühazirələrin köməyi ilə mənimsəmişlər.

İqtisadiyyat və təhsil, eləcə də elmi potensial baxımından inkişaf etmiş ölkələrdə uşaqların və gənclərin müəllimlərinin elmi əsaslar üzrə təşkilinə, uşaqların və gənclərin müəllimlərinə pedaqoji baxımdan rəhbərlik etməyi, bu müəllimləri istiqamətləndirməyi və inkişaf etdirməyi bacaran ixtisaslaşmış mütəxəssis kitabxanaçılar hazırlanmasına ciddi əhəmiyyət verildiyi, bu sahədə silsilə fənlər keçirildiyi bir zamanda, respublikamızda ali təhsilli kitabxanaçı hazırlayan yeganə fakültəmizdə bu məsələyə yenidən baxmaq zərurəti yaranır. Beləki, bu fənnə ayrılan saatların miqdarı da azdır.

Adı çəkilən fənnin “Uşaqların və gənclərin müəllimlərinə rəhbərlik” adı altında keçirilməsinin elmi cəhətdən başqa əsasları da vardır. Məlumdur ki, uşaqların müəllimlərinin təşkili və ona rəhbərlik işi yalnız kitabxanalarda deyil, onların kiçik yaşlarından başlayaraq məktəbi bitirənə qədər birinci növbədə ailədə, sonra məktəbdə və kitabxanalarda həyata keçirilir. Yuxarıda adını çəkdiyimiz fənn üzrə oxunan mühazirələrin məzmunu da uşaq və gənclərin müəllimlərinə rəhbərliklə əlaqədar həmin üçlüyün - ailə, məktəb və kitabxanaların özünəməxsus əlbir fəaliyyətinin şərhinə yönəldilir.

Amerika Birləşmiş Ştatlarında uşaqların və gənclərin mütaliəsinə rəhbərlik işi ilə əlaqədar ailə, məktəb və kitabxanaların əlbir fəaliyyəti üzrə model fəaliyyət göstərir ki, həmin model bir sıra Avropa ölkələrində və Yaponiyada da tətbiq edilməyə başlamışdır.

Bu modelə əsasən Amerikada uşaqlar 4 yaşından valideynlərinin şəxsiyyət vəsiqəsi ilə kitabxanalara oxucu kimi qəbul edilir. Onlara oxucu vəsiqəsi verilir. Həmin vəsiqələr ölkədə “uşaqlar üçün mühüm hədiyyə” kimi qiymətləndirilir. Dörd yaşlı uşaqlar altı yaşına qədər gələcəyin məktəblisi kimi hazırlanır. Valideynlərin və yeri gəldikcə müvafiq müəllimlərin də iştirakı ilə kitabxanaçılar uşaqlara oxumaq, yazmaq və kitablarla davranmaq vərdişləri aşılayırlar. Altı yaşında hər bir uşağın məktəbə şagird kimi qəbul edilməsi üçün oxucusu olduğu kitabxanadan rəsmi sənəd qəbul edilir.

Əlbəttə, bu sahədə qarşıya qoyulan vəzifələrin lazımcına yerinə yetirilməsi işində kitabxanaların imkanları böyükdür. Belə ki, kitabxanalarda uşaqların mütaliə xüsusiyyətlərini yaxşı bilən, onların mütaliəsinə pedoqoji baxımdan istiqamətləndirən və mütaliə maraqlarını inkişaf etdirməyi bacaran mütəxəssis kitabxanaçılar çalışır, eyni zamanda kitabxanalarda məktəblinin hər üç yaş qrupu üzrə mütaliə sorğularını ödəməyə imkan verən müvafiq kitab fondu və məlumat aparatı mövcuddur.

Madam ki, inkişafı gələcəyə yönəlmiş uşaqların və gənclərin intellektual tələbatını inkişaf etdirmək və ödəmək, onların mütaliə marağını genişləndirmək imkanı daha çox kitabxanaçıların fəaliyyəti ilə bağlıdır, onda başqa ölkələrdə olduğu kimi bizim respublikamızda da uşaq və gənc oxucularla işləməyi bacaran mütəxəssis kitabxanaçı kadrların hazırlanması diqqət mərkəzində olmalıdır.

Bu təkliflər onunla izah edilir ki, məktəblilərin hər üç yaş qrupuna daxil olan – yəni kiçik məktəbyaşlılar (I-IV siniflər), orta məktəbyaşlılar – yeni-yetmələr (V-IX siniflər) və böyük məktəbyaşlılar – ilk gənclik (X-XI siniflər) mütaliə təcrübəsi olmayan ən çətin oxucu qruplarıdır.

Onların mütaliə maraqları hələ formalaşmadığı üçün kitabxanaya müəyyən sorğu ilə deyil, əsasən qeyri-müəyyən sorğu ilə gəlirlər. “nəyi oxumaq, necə oxumaq və oxumaq istədiklərini necə əldə etmək” sualı qarşısında aciz qaldıqları üçün onlar savadlı, pedoqoji bacarığı olan məsləhətçiyə ehtiyac duyurlar. Onların qeyri-müəyyən sorğularını müəyyən sorğuya çevirmək, müəyyənləşən sorğunu tam və dolğun ödəmək, həm də yalnız ödəmək deyil, hər bir məktəbli oxucuda yeni-yeni sorğular yaratmaq kitabxanaçıların peşə borcudur. Kitabxanaçıların bu sahədə səmərəli fəaliyyəti sözün həqiqi mənasında millətin gələcək taleyi üçün olduqca xeyirxah əməldir.

Uşaqların və bütövlükdə cəmiyyətin gələcəyi ilə əlaqədar həyata keçirilməli olan bu tədbirlərin mahiyyətini dərinləndirən açmaq istəyən professor

A.A.Xələfov yazır: “El arasında belə bir kəlam var: “Uşaqlar bizim gələcəyimizdir.” Sual olunur: bu gələcəyə erkən yaşda kim təhsil və tərbiyə verməlidir? Kim onu cəmiyyətə layiq bir insan kimi formalaşdırmalıdır? Əlbəttə bu şərəfli vəzifə yaşlı nəslin: ataların, anaların, babaların, müəllimlərin, kitabxanaçıların, bütün ziyalıların öhdəsinə düşür... Əgər bu gün yaşlı nəsil mütaliə etməzsə,...kitabın gücünə bütün biliklərin mənbəyi, mədəniyyətin daşıyıcısı olmasına inanmazsa, özü mütaliə etməzsə gənc nəslin tərbiyəsində şübhəsiz ki, yaxından iştirak edə bilməyəcək. Beləliklə mütaliədən uzaqlaşmağa can atan nəsil yetişməyə başlayacaq ki, bu da millətin faciəsidir”. [3]

Bütün bu fikirlər həqiqətin səsidir. Məlumdur ki, insanların maddi tələbatının ödənilməsində təbii sərvətlər – neft, qaz, dəmir, kömür və başqa sərvətlər mühüm rol oynayır. Lakin bu sərvətlər zaman keçdikcə tükənməyə doğru gedir. Ona görə də müəyyən dövrdən sonra insanlar yalnız intellektinin hesabına, elmin məhsuldar qüvvəyə çevrilməsinin hesabına yaşamağa olacaqdır. Necə ki, Yaponiya xalqı Sakit okeanın təlatümləri içərisində olduqca məhdud təbii sərvətlərə malik dörd min adadan ibarət ərazidə yaşamasına baxmayaraq, intellektual imkanın, elmi təfəkkürün hesabına istehsal etdiyi məhsullarla dünya bazarında liderlik edir, iqtisadi inkişaf baxımından ön sıralarda gedir.

Yaponiya gələcəkdə də bu imkanı saxlamaq üçün gələcəyin intellekt daşıyıcıları olan uşaqların və gənclərin təhsilinə və tərbiyəsinə, xüsusilə mütaliələrinə ciddi qayğı göstərmək baxımından nümunəvi ölkə hesab olunur. Təsədüfi deyildir ki, tanınmış rus kitabxanaşünası L. B. Xavkina hələ 1923-cü ildə “Krasnaya bibliotekar” jurnalındakı məqaləsində Yaponiyanın kitabxana həyatının xarakteristikasını vermiş, bu ölkədə uşaqların mütaliəsinə necə ciddi münasibət bəsləndiyini xüsusi şərh etmiş, professor Q. A. İvanova isə həmin ölkədə olarkən apardığı araşdırmalara əsasən qeyd edir ki, “Yaponiyada uşaqların oxucu kimi tərbiyə olunmasına millətin tale yüklü problemi kimi baxılır.” Bu da faktır ki, İFLA-nın 52-ci sessiyasında Y.Nakatonun “Yaponiyanın uşaq kitabxanaları: tərəqqi və problemlər” mövzusunda məruzəsi xüsusi maraq kəsb etmişdir.

Bütün bunlar, uşaqların və gənclərin mütaliə təminatının bəşəri problem olduğunu təsdiq edən faktlardır.

ƏDƏBİYYAT

1. *Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu// Xalq qəzeti.*- 2009.- 8 sentyabr.
2. *Иванова Г. А., Чудинова В.Ф. Библиотечная работа с детьми за рубежом.*- М. 1999, ст. 119.

3. Xələfov A. Azərbaycan mədəniyyətinin qızıl fondu// Kitabxana az.- 2009.- S.13.

**ОБЕСПЕЧЕНИЕ ЧТЕНИЯ ДЕТЕЙ И МОЛОДЕЖИ
ОБЩЕЧЕЛОВЕЧНЫЕ ПРОБЛЕМЫ**

С.М.РЗАЕВ

РЕЗЮМЕ

В статье было анализирована проблема читательский интерес детей и молодежи.

**THE PROVISION OF THE READING OF THE YOUTH AND
CHILDREN IS A PANHUMAN PROBLEM**

S.M.RZAYEV

SUMMARY

The article researches and analyzes the supervision on the reading of the youth and children. The author states that the right organization of the work is of great importance for the future of both the nation and the society.